

Токкарина А.М., Анипина А.К.

**Шет тілін оқыту
методикасы ғылым ретінде**

Бұл мақалада методиканың ғылым ретінде қалыптасуы, шет тілін оқыту методикасы, оның негізгі жолдары, методика түрлері қарастырылады.

Түйін сөздер: методика, лингвистика, психология, педагогика, семантика.

Tokkarina A.M., Anipina A.K.

**Methods of foreign language
teaching as a science**

This article discusses the formation of methodology of science, methodology of teaching a foreign language, its basic ways, types of techniques.

Key words: methodology, linguistics, psychology, pedagogy, semantics.

Токкарина А.М., Анипина А.К.

**Методика обучения
иностранному языку как наука**

В данной статье рассматривается становление методики как науки, его основные пути, виды методики.

Ключевые слова: методика, лингвистика, психология, педагогика, семантика.

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ МЕТОДИКАСЫ ҒЫЛЫМ РЕТІНДЕ

Педагогиканың жоспары бойынша «Шет тілін оқыту методикасы» термині негізінен үш бағытта қолданылады және әртүрлі мағына иеленеді:

Методика – педагогикалық оқу ғимараттарында оқу пәні болып табылады, ол студенттерді тиімді кәсіби қызметке дайындау үшін теоретикалық және практикалық дайындық жасайды;

Методика – оқытушы жұмысының формасы, әдісі мен тәсілдерінің жиынтығы, қысқаша айтатын болсақ, кәсіби практикалық қызмет «технологиясы» секілді;

Методика – педагогикалық ғылым ретінде, ол кез келген ғылымға тән мінездеме иеленеді: зерттеудің объектісі мен пәнін, категориялы аппаратты, зерттеу әдістерін.

Методика ғылым ретінде 19 ғ. соңы мен 20 ғ. басында қалыптаса бастады. Методиканың қалыптасу процесі көптеген онжылдықтарды қамтиды. Оның қалыптасу жолы көптеген қайшылықтарға толы. Белсенді түрде екі сұрақ талқыланады: шет тілін оқыту методикасы жеке ғылым ба әлде қолданбалы ғылым ба, ол теоретикалық пән бе әлде практикалық пән бе.

Кейбір зерттеушілер (Щерба Л.В., Рыт Е.М., Розенцвейг Ю.В., Блумфилд Л., Фриз Ч.) шет тілін оқыту методикасын қолданбалы тіл білімі деп айтады. Е.М. Рыт айтуынша: «Шет тілін оқыту методикасы лингвистиканың жалпы қорытындыларының практикалық қосымшасы». Соңғы кезде бұл теория тілдік байланыс пен психоллингвистика теориясының пайда болуымен қайта дамуда. Әрине, шетел тілі пәнінің ерекшелігі оқу процесіне әсер етпей қоймайды. Шет тілінің оқу процесі құрылымымен байланысты сұрақтар (жаттығу жүйесі, сабақты құру принципі, бақылау мәселесі, көрнекі құралдарды қолдану және т.б.) тек қана лингвистика тілінде шешілмейді.

Б.В. Беляев ғалымның айтуынша, Шет тілін оқыту методикасы қолданбалы психология болып табылады, шет тілін оқытудың негізгі заңдылықтары шет тілін игерудің психологиялық заңдылықтарынан алынып тасталуы мүмкін, ең басты мақсат қарапайым шет тілін оқыту ғана емес, ең бастысы оған ойлану. Осы ойға теоретикалық негіз ретінде Сэпир-Уорф теориясы негіз бола алады, оның айтуынша, әртүрлі тілдердің құрылыстық-семантикалық ерекшелігі ойлану тәсілдерінің ерекшелігіне сәйкес келеді, осыдан пайда болатын қорытынды:

Шет тілін оқыту – оған ойлануға үйрету. Осыған қатысты, басқа тілде ойлануға оқыту мақсаты – қолданбалы психология болып табылады. Бірақ, бұл тұжырымның қателігі жақын уақытта дәлелденді. И.В. Рахманов ғалымның айтуынша, басқа тілде жоқ құбылысты білдіретін сөз мөлшері салыстырмалы түрде көп емес, көп жағдайда сөз мағыналары мен сөз тіркестерінің мағынасы сәйкес келмеуі мүмкін.

Қазіргі уақытта Шет тілін оқыту методикасы шет тілін оқыту заңдылықтарын ашатын және негізделетін жеке теоретикалық және қолданбалы ғылым ретінде өңделген.

Методикалық концепцияның эволюциясы нәтижесінде екі функциональді ерекше методика қалыптасты: жалпы және жеке методика.

Жалпы методика – қай шет тіліне байланысты болмасын, шет тілін оқыту процесінің заңдылықтарына және ерекшеліктеріне оқытумен айналысады. Сонымен, оқу материалдарын таңдау принципі, сабақтың әртүрлі этабында ауызша және жазбаша тілді байланыстыру және т.б. біздің еліміздегі жалпы білім беретін мекемелерде кез келген шет тіліне бірдей жағдайда болады.

Шет тілін оқытудың ортақ заңдылықтарын білу оқытушының нақты бір шет тілінің спецификалық ерекшеліктерімен кездескенде жеткіліксіз болады. Мысалы, сөздердің 4 тонын игеру, оларды дұрыс дыбыстау тек қытай тіліне ғана тән, Continuous етістік формасын меңгеру тәсілдері тек ағылшын тіліне ғана тән; сөзтудыру моделі, зат есім мен сын есімнің талдануы – неміс тіліне тиесілі. Жапон тілінде жазудың 3 түрі бар, жапон тілінде небәрі 2 ғана шақ бар.

Әртүрлі жағдайда кез келген шет тілін тез уақытта игеруге негізделген оқытудың жаңа тәсілдері мен формаларын дайындау және оны пайдалану керек.

Осылайша, жеке методика – бір шет тіліне негізделген тілдік және сөйлеу құбылыстарын үйретуді зерттейді.

Жалпы және жеке методикалар бір-бірімен байланысты. Жалпы методика жеке методиканың тәжірибесі негізінде толығыады. Басқа жағынан, жалпы методиканың заңдылықтары жеке методикада көрініс табады, осылайша оның теориясы толығыады.

Салыстырмалы методика шет елдерінде шет тілін оқытуды ұйымдастыруға үйретеді.

Тарихи методика оқыту әдістерінің тарихын үйретеді.

Арнайы методика оқыту теориясының жеке аспектілерін қарастырады (мысалы, ТСО

қолдану методикасы, үштілдік жағдайда шет тілін оқыту).

Кез келген ғылымда зерттеудің өзіндік объектісі мен пәні болады, сонымен қатар – зерттеу әдісі мен түсінік аппараты – базалық категориялардың жинағы болады.

Ғылымның объектісі мен пәнінің шектеулігі зерттеу методологиясы жағынан негізгі болып табылады. Құбылыс, қарым-қатынас – бұның барлығы танылады, зерттеу объектісі болып табылады (себебі ол әлі танылмады), сондықтан шет тілін оқыту методикасының объектісі мен пәнін шектеу керек және оларды басқа ғылымның объектісі мен пәнінен ажырату керек (педагогика, психология, лингвистика).

Бірінші рет шет тілін оқытудың объектісі мен пәнін шектеуді И.Л. Бим қолданды [5, 29]. Методиканың негізгі объектілері – оқу пәнін оқытуға қолданылатын бағдарламалар, оқу құралдары, әдістемелік нұсқаулықтар; оған оқу процесі (оқу-тәрбиелік процесі), оған оқушы мен оқытушы қызметі, оларды өзара әрекетке түсіретін негізгі ұйымдастырушылық формалар кіреді (сабақтар жиынтығы, сабақтан тыс жұмыстар және т.б.). Басқа сөзбен айтқанда, методиканың объектісі ретінде берілген қызмет аясындағы шынайы көріністер жатады және материалды түрдегі нақты белгі формасына бекітілген осы аймақтағы таным нәтижелері жатады (соңғысына бағдарламалар, оқулықтар жатады).

Барлық көрсетілген объектілер басқа формасы жағынан басқа ғылымды оқу үшін де объект болып табылады. Оқу жоспарлары, бағдарламалар, оқулықтар, оқу құралдары, оқу-тәрбиелік процесс, оқытушы, оқушы педагогика және дидактиканың объектілері болып табылады.

Оқушы, оқытушы және оқу-тәрбиелік процесс, осылардың негізінде оқушы психикасының қалыптасу процесі жүзеге асады, – бұның барлығы педагогикалық және әлеуметтік психологияның объектісі болып табылады.

Лингвистика да шет тілін оқыту методикасының ортақ объектісі болып табылады, ал шет тілі – оқыту пәні.

Бірақ осы объектілерді әр ғылым оны өз көзқарасы бойынша зерттейді, яғни, өзінше оларды ашады, әрқайсысы өзінің «абстарктілі объектісін» иеленеді, өзінің оқыту пәнін; «ғылыми зерттеудің нақты объектілерінің жиынтығы – осы ғылымның объектісі болып табылады. Объектілердің абстарктілі жүйесі немесе абстарктілі объектілердің жиынтығы осы ғылымның пәнін құрайды» (Леонтьев А.А.).

Осылайша, методика пәніне ғылым ретінде оқу пәні ішіндегі барлық идеалды ішкі жүйелер, яғни, біздің олар туралы білуіміз, мақсаты, мазмұны мен оқыту әдістері кіреді. Бұлардың барлығын ол жинақтап өзінің пәні ретінде көрсетеді.

Шет тілін оқыту методикасының белгіленген объектісі мен пәні оны ғылым ретінде, зерттеу мақсатын, мазмұнын, әдістері мен оқыту құралдарын айқындайды, және де шет тілінің материалымен оқыту және тәрбиелеу тәсілдерін анықтайды.

Методиканың ғылым ретінде оның базисті категориясын қарастыру да маңызды. Методиканың базисті категориясына амал, жүйе, әдіс, қабылдау, тәсіл және құрал жатады.

Оқыту амалы оқыту әдісімен белгілі стратегия негізінде практикалық оқытуда бастаушы, басым идеяларды тудыру (Колесникова И.А., Долгина О.А.).

Амал – ең ортақ бастапқы идея, концептуалды, тұлғалық-бағдарланған ұстаным (гуманистік, коммуникативті).

Оқыту әдісі – методиканың негізгі санаты, оның түсінігі басқа терминдер мен түсініктерге әсерін тигізеді. Бұл термин отандық және шетелдік методикада бірнеше мағыналар иеленеді. Жалпы дидактикада және басқа да негізгі ғылымда «метод» таным тәсілін, зерттеу жолы мен мәселелік есепті шешуді анықтайды. Дидактикада ауызша, көрнекілік, практикалық әдістер бар. Шет тілін оқыту методикасында «әдіс» – бір бағытқа негізделген және нақты амалға сүйенетін, берілген бағытқа сәйкес оқытудың жалпыластырылған моделі (Колесникова И.А., Долгина О.А.).

Әдіс (кең көлемде) – белгілі тарихи кезеңде оқытудың бірегей стратегиясы (ауыспалы тура, аудиовизуальді...).

Әдіс (тар көлемде) – қойған мақсатқа жету үшін оқытушы мен оқушының ортақ қызметі (танысу, жаттығу, қолдану).

Әдіс пен амалдың арақатынас мәселесі дискуссиялы болып қала бермек. Отандық методистер мен көптеген шетелдік зерттеушілер ойынша, оқуға амал негізгі рөл атқарады және жаңа метод құруға қосымша идея болып табылады.

Әдіс пен амал бір-бірімен байланысты және бір-біріне тәуелді, бір-бірінің арасында бағынушылық бар, олар ылғи өзара байланысты. Зерттеушілер ойы біржақты, барлық оқыту жағдайына дұрыс және тиімді оқыту әдісі жоқ, сондықтан әртүрлі әдістердің амалдарын, принциптері мен элементтерін біріктіру керек, себе-

бі бір жағдайға тиімді болса, басқа бір жағдайға қарама-қайшы нәтиже көрсетуі мүмкін.

Оқыту принципі – оқыту процесінің характерін анықтайтын негізгі ереже, ол таңдалған бағыт бойынша және осы бағытқа сәйкес амалдар негізінде құрылады. Оқытудың нақты құрылған принциптері қандай оқыту мазмұнын таңдау керектігін, қандай материалдар мен тәсілдер пайдалану керектігін шешуге көмектеседі.

Тәсіл – методиканың басты категориясы, ол нақты істермен байланыстырылады. Оқытудың принциптері, тәсілдері мен әдістері арасында тығыз байланыс бар: принциптерді жинақтауды көрсететін әдіс нақты тәсілдер жүйесінде құрылады. Әр әдіске өз тәсіл жүйесі тиесілі, бірақ та бір тәсіл әртүрлі әдісте қолданылуы мүмкін. Рациональді сәйкестік пен тәсілдер бірігуі әдістің болмысы мен тиімділігін анықтайды.

Оқыту тәсілі астында нақты мәселені шешуге бағытталған оқытушының нақты іс-әрекеті көрінеді. Мысалы, жаңа лексикалық бірліктерді білуге арналған тәсілдер ретінде көрнекілікті пайдалану, ана тілге аудару, дифиниция және т.б. жатады.

Оқыту мақсаты – шет тілін оқыту процесінде біз неге талпынамыз, соған керемет жоспарланған нәтиже. (И.Л. Бим). Алдымен оқытудың мақсаты белгіленеді, содан кейін методика құрылады. Оқыту мақсаты оқыту жағдайымен тығыз байланысты, онсыз олардың қол жеткізуі мүмкін емес.

Оқыту жағдайы – оқыту жүзеге асатын жағдай.

Оқыту құралдары – оқу процесіндегі құрал, ол арқылы қысқа уақытта қойылған мақсаттарға қол жеткізуге болады. Оқу құралдарына: оқулық, жұмыс дәптері, магнитофон, карточкалар жатады.

Жоғарыда айтылған категориялардың барлығы арнайы методикалық концепцияға сәйкес келетін оқу процесінің жалпы моделі – **оқу жүйесін** қамтамасыз етеді (М.В. Ляховицкий).

Оқу жүйесі – нақты методикалық концепцияға сәйкес келетін компоненттердің толық жиынтығы; ол оқуды ұйымдастыратын мақсатты, мазмұнды, принципті, әдісті, тәсілді, құралды, форманы анықтайды және олармен айқындалады (Е.И.Пассов, Е.С.Кузнецова).

Шет тілін оқыту жүйесі басқа пәндерге секілді, жалпы байланыс және шынайы көріністің өзара айқындалған ережесіне, тоқтаусыз дамып жатқан әлемнің тұтастығына және біздің ол туралы білетін біліміміздің көрінісіне сүйенеді.

Кез келген жүйеге элементтердің көптік түсінігі мен тұтастық түсінігі жатады. Жүйенің тұтастығы олардың элементтерінің байланысымен қамтамасыз етіледі. Шет тілін оқытуға жүйенің екі деңгейі қарастырылады: шеттілін оқыту ме-

тодикасының бастапқы ережесін анықтайтын қазіргі көрініс пен процесс деңгейінде; педагогикалық процесс деңгейінде, яғни, оқу комплексіндегі делдал оқытушы мен оқушы қызметі, оның нәтижесі – даярлықтың айқын деңгейі.

Әдебиеттер

- 1 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М., 2000.
- 2 Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М., 1985.
- 3 Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе / Под редакцией А.А. Миролюбова, И.В. Рахманова, В.С. Цетлин. – М.: Просвещение, 1967.
- 4 Гез Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М., 1982.
- 5 Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника. – М.: Рус яз, 1977.

References

- 1 Gal'skova N.D. Sovremennaja metodika obuchenija inostrannym jazykam. – М., 2000.
- 2 Zimnjaja I.A. Psihologicheskie aspekty obuchenija govoreniju na inostrannom jazyke. – М., 1985.
- 3 Obshhaja metodika obuchenija inostrannym jazykam v srednej shkole / Pod redakciej A.A. Miroljubova, I.V. Rahmanova, V.S. Cetlin. – М.: Prosveshhenie, 1967.
- 4 Gez N.I. Metodika obuchenija inostrannym jazykam v srednej shkole. – М., 1982.
- 5 Metodika obuchenija inostrannym jazykam kak nauka i problemy shkol'nogo uchebnika. – М.: Rus jaz, 1977.